

A NŐKÉRDÉSRŐL

Írta:

KOZMA GYULA.

KÜLÖNLÉNYOMAT A «POLGÁRI ISKOLAI KÖZLÖNY» 1899. ÉVI JANUÁR HAVI SZÁMÁBÓL.

Figyelmeztetés. Szerzőnek a „Feminizmus” c. legújabb tanulmánya a „Nemzeti Nőnevelés” 1903. évfolyam deczernberi füzetében (445 — 465. lap) jelent meg.

A NŐKÉRDÉSRŐL.*)

Ama nagy kultúrmozgalmak között, melyek úgy hazánkat, mint az egész művelt világot foglalkoztatják, elsőrangú helyet foglal el a *nőkérdés*.

Ha megbízható mértéke lenne az ügy iránti meleg érdeklődésnek az a sok szóbeszéd, melyet erről a témáról világnak eresztettek: akkor a nőkérdésnek nagyon jól kellene állania. Ámde alig találkozunk tisztázatlanabb eszmekörrel, több ellentmondással, mint épen e kérdés vitatásánál.

Ez a kérdés, mint az emberiség fejlődési egészéből kiszakított rész, ma főleg két irányban foglalkoztatja az elméket, t. i. a *nők társadalmi állásánál megvilágítása és tisztázása*, — és a *nők szellemi kiképzése tekintetéből*. Ez utóbbinál napjainkban már nem is leplezik, hogy nem kevesebbet akarnak elérni, mint a nőemancipációt, a nőnek a férfival leendő teljes egyenjogúsítását.

Az önállóságot, melyre egykoron az élet küzdelmeiben szüksége lenne a nőnek, főleg külföldön, de nálunk is szörványosan, kezdik alárendelt kérdésnek tekinteni. Az utóbbi években megtartott nemzetközi *női kongresszusok* szóvivői már nemcsak kéri, de nyíltan követelik a terjes jogegyenlőséget. Ezt igazolják a Berlinben és Brüsszelben tartott kongresszusok tárgyalásai. Hazánkban az ezredéves ünnepek alkalmával megtartott tanügyi kongresszus nőnevelési szakosztálya, ha nyíltan még nem is, de leleplezeten határozatai meghozásában ugyanily eszmék tavaszi fuvalmát sejteti.

*) Felolvasott a Budapesti népszerű felolvasásokat rendező egyesületben, 1898. decz. 29-én.

Örömmel konstatálhatom, hogy nálunk a legszélsőbb elemek sem ragadtatták el magukat annyira, hogy a nőknek a legszélesebb körű egyenjogúsítása nyílt sürgetésével előhozakodtak volna. Annyi tény, hogy a női társadalom fejlesztéséről nálunk is feltétlenül gondoskodni kell. A nők számára újabb keresetforrásokat nyitni a társadalomnak és államnak egyaránt kötelessége; különben veszélyeztetve lenne az ethikai alap. Főleg a társadalmi tevékenységnek nyílik itt tág tere. A társadalom a maga akciójával sokkal eredményesebben buzgólkodhatik, keze sokkal szabadabb, egyéni erőfeszítésének lehetősége nincs oly korlátozásoknak kitéve, mint az államé. A társadalom egészen új alkotásokat létesíthet, míg az állam a tényleges státúumok — legalább átmenetileg — mégis korlátozzák. A társadalom a szociológiai kérdéseknek melegágya, az állam a már kiforrt eszméknek istápolója kell, hogy legyen.

Napjainkban oly jelenségek mutatkoznak, a melyek bizonyos aggodalomra adnak okot a nő első és örök hivatásának betöltését illetőleg. A társadalom kötelessége résen állni és korlátozni azon áramlatokat, a melyek inkább csak az emancipáció igényeit sodorták felénk, de nem az annak alapját képező műveltséget.

Most, midőn leányaink előtt az egyetem kapuit is megnyitották, nem elég abban a szűk körben keresni az önállósítást, a mely eddig a tanítónői, távirói, vasúti, postatiszti és kereskedelmi szakma némely teendőiben, meg a kézimunka terén volt biztosítva, hanem a tudományos pályákon is igyekeznünk kell számukra biztos jövőt, existenciát teremteni. A keresetforrások szaporítása nem czéjloz mást, mint azt, hogy a nők férj- és vagyon nélkül is megélhessenek, még pedig társadalmi állásuk méltóságának, megőrzésével, de nőieségük zománczának megsértése és női: méltóságuk megalázása nélkül.

A keresetforrások szaporításának s így a nőkérdés legaktuálisabb tényezőjének fölvetését leginkább szorgalmazza a *nők túlnyomó száma* nemcsak nálunk, de az egész művelt világban. A statisztika megdönthetetlen számai azt igazolják, hogy egész Európában 1000 férfira 1024 nő, — külön Angliában 1060, — Németországban 1031, — Franciaországban 1007, — Magyarországon 1006 nő esik. Általában Európának minden államában azt látjuk, hogy a nők száma nagyobb a férfiakénál, kivételt csupán néhány kisebb déli állam képez. (Szerbia. Rumania, Török-, Olasz- és Görögország.)

Ezek az arányszámok még rosszabbak a nagy váro-

sokban, mint azt az 1890-iki népszámlálás következő adatai illusztrálják:

Boroszlóban 1181, — Königsbergben 1154, — Londonban 1128, — Majnái-Frankfurtban 1108, — Berlinben 1091, Prágában 1087, — Triesztben 1086, — Grácban 1086, Drezdában 1083, — Brünnben 1082, — Bécsben 1061, Budapesten 1055, — Hamburgban 1052, — Parisban 1050, — Krakóban 1039, — Kölnben 1024, — Lipszében 1016 nő esik 1000 férfira.

Hazánkban a polgári házasságról szóló törvény szerint jogos házasságot köthető nők száma körülbelül félmillióval több, mint a férfiaké. Ausztriában az arány valamivel kedvezőbb

Tekintve, hogy hazánkban a nők 18 éves, a fiúk 24 éves koruk előtt ritkán kötnek házassági frigyét, még kedvezőtlenebb viszonyokkal találkozunk, mert az 1890. évi népszámlálás szerint nálunk majdnem egy millióval több 18 óvú felüli nő van, mint 24 éves korú férfi.

Ehhez járul még az, hogy a házasságkötések száma kedvezőtlen közgazdasági viszonyaink következtében évről-évre fogy. 1881-től 1885-ig 1000 lakosra a házasságkötéseknek átlag 10-27 %-ja, 1886—1890-ig már csak 8*91 %-ja esett.

Jóllehet a statisztika azt is kimutatja, hogy tényleg több fű, mint leánygyermek születik, de mert a zsenge korban a fiúgyermek halandósága nagyobb a leányokónál, mert a férfi-nemet részint a hadiszolgálat, részint a terhebb munka és életküzdelem, részint a kivándorlások aránytalanul apasztják: könnyen érhető a két nem számarányában mutatkozó különbség.

S mert az idézett számadatok nagyon is komoly intőjelek, az emberszeretet magasztos eszményének szolgálata teszi kötelességünké, hogy *mi, tanügyi munkások, felemeljük szavunkat és közre munkáljunk a nőkérdés megoldásának irányításában, hogy anyagi és szellemi erőink legjavával törekedjünk e kérdés mielőbbi tisztázására.*

Előre is kijelentem, hogy ezúttal nem szándékozom a nőkérdéssel más, mint általános szempontból foglalkozni. A női társadalom reformálásával a részletekre kitérjedőleg ügyet vetni a mi viszonyaink között még nem lehet; ennek még nem érkezett el az ideje. Addig, a míg a reform alapelvei sincsenek tisztázva, a részletekbe menni különben sem lehetséges; legalább eredményt várólag nem. A nagyfontosságú kérdés megoldása máskülönben is mérsékletre és a talaj kellő

előkészítésére int. A gyors munka egész társadalmunk alapjainak megingatására és a női szocializmus korai felburjánzására vezethetne.

De tartsunk egy kis sorrendet! Vizsgáljuk első sorban a nő társadalmi helyzetét és a nőemancipáció jogosultságát.

Egy rege szerint „Isten, a világ teremtésekor, jobbában a morált, baljában a politikát tartáj s emezt a férfinak adta, amazzal pedig a nőt boldogította.” A férfit politikára, a nőt a politizáló férfi erkölcsösítésére és szelidítésére rendelte a Teremtő. A férfi területeket hódít, hazát és házat alapít; a nő a megalkotott haza és háztáj erkölceit alkotja; amannak munkatere az állam, emezé a család s a társadalom. Egy szóval: a férfi politizál, a nő pedig moralizál és humanizál.

A férfi hivatása főbenjáró; a nőé szent. Az anyaiság, a maga fenséges voltában a világ egyik legszebb látványa. Az anya előtt meghajolnak a költők, művészek, tudósok, államférfiak, hadvezérek és uralkodók. Homér, Shakespeare, Arany, Petőfi sokszorosan megéneklék az anyai szeretetet. Rafael ecsetjével halhatatlanítja a szent család boldogságát, Praxiteles és Michel Angelo kőbe vésik az anyai szív fájdalmát (Niobe, Piéta); Napoleon azt tartja, hogy az anyák gyógyítják meg a beteg társadalmat. Gr. Széchenyi István anyjának szentelt sorai-ban mondja: „ Te oktattál, tanácsoltál; te plántáltad szívembe a jót, melyben vagyok s leszek s a mi csekélyt Isten, Uram s hazámért utóbb teszek: a te munkád”. B. Wesselényi Miklós anyjának haláláról közölt gyászjelentésében így szolt: Elfeledhetetlen jó anyám, édes dajkám, gyermekségem ápolója, ifjúságomnak ész- és érzés fényével világító csillaga! Édes enyhítője d, férfi gyötrő gondjainak s küzdő szenvedéseinek, ezen legigazabb, leghívebb oktatóm, barátom elhunyt”.

A kegyelet ezen megnyilatkozásai bizonyára az anyák nemesebb érzésére, szellemi erejük fényugarainak a családi élet virágos kertjében való elhintésére emlékeztetnek.

Anyának lenni nemcsak nagy és szép feladat, hanem áldás a társadalomra. Legtermészetesebb helye a nőnek a *családi szentélyben* van. Nemzeti jövőnk alapjai is a család körében, a jövő anyákban formálódnak ki. A művelt lelkű nő házi szentélyének papnője, az erkölcsök élő törvénykönyve, élettársának tanácsadója, vigasztaló barátja, a gyermekek őrző anyala, az anyagi jólét takarékpénztára; ő a család központja, éltető napja; belőle sugárzik ki a boldogság a család mindenik tagjára

A nő, — a csekély kivételektől eltekintve — ha nem

is kormányoz államokat, nem visel háborút, nem köt békét és nem szolgáltat (legalább nálunk még nem) igazságot: nagy hatalom letéteményese. Mint egy földi Gondviselés igazgatja a mi kis világunknak, a családnak látható életműködését s kormányozza a társadalmak nagy világa eseményeinek láthatatlan folyását, mert ő adja azoknak a politizáló államférfiaknak az első benyomásokat, a harczoló katonák szívében ő kelti fel korán a hazaszeretet szent tüzét, sőt a mi több: már akkor, a mikor még se nem hitves, se nem anya, elkezdi szabályokat és törvényeket diktálni a szokásokra és erkölcsökre. És midőn később hitves és anya lesz, ő az, a ki első oltja be ezeket a szokásokat és erkölcsöket gyermekei lelkébe, szövi be tündér-újjakkal azoknak az idegrendszerébe és írja be vérendszerébe. Még ez sem elég, mert azután is gyermekei nevelkedésének egész tartama alatt, ő az első orgánuma, az első tolmácsa azoknak az erkölcsi elveknek, melyeknek a leendő ember és polgár ösztönővő kell lenniök.

A mondottakból következik, hogy a nők jelleme határozza meg azt a hódolatot, melylyel az erősebb nem adózik nekik s hogy a társadalom kifejeződésében, az érzelmeik fönelkeltségében és tisztaságában döntő szerep jutott osztály-részükkül.

Ámde ennek a nagyfontosságú szerepnek betöltésére világos értelem, lelkiműveltség, tudás, ízlés, tapintat és szilárd jellem szükséges. Ezt pedig csak az iskolázás, a nők rendeltetésének megfelelően szervezett s a magasabb műveltség megszerzésének forrásaiként tekinthető iskola adhatja meg. Mert kérdem: hogyan fogja az oly sok tapintatot, helyes életnézetet, szöles látókört kívánó nevelést teljesíteni a családban az a nő, a kinek értelme nincs kellőleg fejlesztve, szíve megnesemesedve, jelleme meg edzve? Hogyan fogja a szándékait megérteni, küzdeléseit méltányolni, kétségeit eloszlatni, gyengeségeit elnézni tudni annak a lénynek, a ki szívének elválhatatlanul kötötte az ő szívéhez? Hogyan fogja fenséges tisztét a házvezetésben betölteni, ha nincs kellően fölfegyverkezve számítani tudó értelmességgel, kellő ember- és világismerettel, mások vezetésére hivatott ítélőképességgel és az elengedhetlen energiával? Hogyan fogja női méltóságát a nagyvilág előtt fentartani, ha ismerete nem terjed túl a háztartás korlátolt körén? Honnan veszi női szíve az erőt az élet küzdelmeire, ha nem merítheti azt saját belsejéből, azon nemesítő, magasztos eszmékből, melyekkel csak a gondos nevelés telíti meg a lelkét?

Tehát az anyai tiszt méltó betöltéséhez föltétlenül szükséges a nő értelmének fejlesztése, szívének nemesítése és ítélő

erejének iskolázása. Helyesen mondja egy francia író (Legouve): „Tudás nélkül nincs tökéletes anya; tudás nélkül nincsen valódi házi nő. A neveltség összekötő kapocs a házastársak közt, míg a tudatlanság választófal. A műveltség a vigasztalás forrása; a műveletlenség a keserűség kútfeje. A tudatlanság ezerféle hibára, ezerféle megtántorodásra vezeti a nőt. Azért emészti az unalom, mert semmit sem, vagy keveset tud. Azért költi el férje keresményét könnyelműen, azért okozza titkolt adósságaival férje romlását, mert nem adtak neki komoly gondolkozást, mely táplálná és vezetné, mert az értelmiség világából ki van zárva”. A lelkileg művelt nő valóságos üldása nemcsak szűkebb körű családjának, de az egész társadalomnak. Azért legfőbb törekvésünk legyen oly iskolák állítása, melyek oly nőket neveljenek, a kik képesek a családban az egészséges erkölcs mellett az anyagi jólét biztosítását is elősegíteni, s a mennyiben módjuk, idejük és körülményeik engedik, képesek akár a maguk fentartása, akár a közjó előmozdítása czéljából hasznos tevékenységet is kifejteni. Az iskola feladata azt a családi étellel összhangzatban vallás-erkölcsi alapon nyugvó, öntudatos, mindenoldalú és gyakorlati oktatás által elősegíteni, s a jól fegyelmezett iskola minden nevelő erejével és behatásával támogatni.

Azt sem szabad felednünk, hogy a házaselet a nők erkölcsiségének a legkedvezőbb talajt nyújtja, ellenben izoláltságuk több alkalmat szolgáltat az önmegfeledezésre, a félrelépésre. A statisztika is azt mutatja, hogy a bűntények elkövetésében a férjhez nem ment nők nagyobb számmal vannak képviselve, mint a férjzettek.

Nyissuk fel tehát a magasabb műveltséget nyújtó iskolák sorompóit a nőnem előtt első sorban azért, hogy *jó család-anyáit és a tiszta erkölcs őrei lehessenek!*

Ámde akadnak olyan gondolkozásnak, a kik az anyai tisztet elévültnek és lomtárba valónak tartják, ellenben a nő társadalmi szereplésében vélik feltalálni az igóret földjét. Aztán nem is minden nőnek engedi sorsa, hogy családot alkothasson és gyermeket nevelhessen. Ezekhez a motívumokhoz járul, hogy az egyén természetadta tehetségeit érvényesíteni kívánja. A társadalmi élet régi keretei felbomolván, megkezdődött az egyéni munka és erőfeszítés kora, midőn a nők is érezni kezdték, hogy önerejükre vannak utalva. Az újabb társadalmi viszonyok alakulása, különösen pedig a gyári ipar terjedése — főleg a nagyobb városokban — a nőket is önálló keresetre kényszerítik. Ennek következménye az, hogy a termelés minden terén óriási arányokban szaporodik a nők száma. *Az egyéni*

munka nagymértékben kifejtette kinek-kinek a maga individualitását s az ebből előállott nagymérvű individualizmus alkalmat adott annak a mozgalomnak megindítására, melynek ez élj a a nők felszabadítása, a férfiakéval egyenlő jogok élvezéséhez juttatása.

Ennek a törekvésnek hatalmas lökést adott világszerte az államok és népek *közgazdasági nyomasztó helyzete*. A közterhek megszorodása és a létfenntartással járó fokozottabb igények kielégítése minden vonalon a családalapítás akadályaként nyilvánul. Az általános védőkötelezettség — mely nálunk 21-33 éves korig, sőt a népfelkelési törvény értelmében 35 éves korig — szükség esetén háborúba viszi a család fentartóját, a legsúlyosabb akadály a családalapításnak. A három évi katonai szolgálat, a létért való küzdelemben tapasztalható nagy verseny, a megdrágult életmód, a hivatalnokok csekély fizetése, az élvezetekre és szórakozásokra kínálkozó sokféle alkalom szintén a családalapítás útjában állnak. Ha mindezeket összevetjük, könnyű fogalmat szereznünk arról a testi és szellemi munkáról, a mit egy családfentartónak végeznie kell, hogy sa*át és családja jövőjét biztosítsa. Ily viszonyok között nincs okunk csodálkozni, ha mindinkább többen riadnak vissza a családalapítástól, elégnék tartván saját énjükről gondoskodni.

Ha ezeknek a nyomasztó terheknek megszüntetéséről, különösen pedig a hivatalnok-osztálynak tisztességes fizetés nyújtásáról, gondtalan megélhetésének biztosításáról lehetne szó: önként megoldást nyerne a *nőkérdés*; a társadalom alapjait többé nem érintené hullámverése; a nő nem lenne kényszerítve saját létfenntartásáról gondoskodni és a pénzszerzés gondjaival törődni. így azonban napiól-napra természetszerűleg szaporodik az önálló-kereső nők száma.

Ma napság Európa főbb államaiban több, mint 20 millióra teszik az önálló keresettel bíró nők számát. *Stieda* szerint Németországban 35,4, —Angliában 37,2, — Észak-Amerikában 11%-a a 15 éven felüli nőknek önálló keresettel bír. És épen ez a rohamos terjedése a női keresetnek ad aggodalomra okot azoknak a táborában, a kik a nőt eredeti rendeltetésénél meghagyni akarják; a kik az anthropometriai mérésekből következtetve a nők átlagának sem testi, sem szellemi munkabírását nem tartják a férfiakéval versenyképesnek. És ebben van is némi igazuk, mert *Begnier* szerint egy jól kifejlett nő munkaereje a férfi átlagos ereje kétharmadának felel meg, vagyis egy 15-16 éves fiatal emberével egyenlő. Ámde sem ez, sem a férfi- és női koponyák közötti különbözőségek (a nők koponyája köztudomásúlag átlagvéve 200 köb-

centiméterrel kisebb, mint a férfiaké) nem elegendők a nőnemnek az anyagi és erkölcsi kényszer alatt létesült felszabaddulási törekvései meggátlására.

A nőemancipáció mozgalmi már a XVIII-ik század végén, a francia forradalom kitörésekor kezdődtek, de az amerikai Egyesült-Államokat kivéve. 100 éves agitációja dacára sem tudott érvényesülni. Az Egyesült-Államokban már jóval túl van az akadémikus fejtegetéseken. Ott napról-napra mindenféle hivatásban a nők egyre több tért bódítottak meg maguknak és rövid idő alatt minden foglalkozási körben hatalmas versenytársai lettek a férfiaknak; ott már több oly pályán működnek, a melynek elfoglalása nálunk még szóba sem jöhet, de politikai egyenjogúságot ott is csak kis területen, az alig 100,000 lakost számláló *Wyoming* és az 500,000 lakossal bíró *Colorado* államban élveznek.

Különbem nem épen érdektelen, hogy az Egyesült-Államokban a nők előtt miféle életpályák állnak nyitva. Ott ugyanis azon kívül, hogy a közigazgatás, posta- és távírói szolgálat, valamint a női munka- és fogházak felügyelete, a közkönyvtárak, sőt néhol még a katonai főnökségek titkári hivatala is nőkre van bízva: 1890-ban 22 építész, 127 mérnök, 417 fogorvos és fogtechnikus, 208 ügyvéd, 1279 ügyvédsegéd, 1522 lelkész, 888 újságíró, 2725 író (belletrista), 3940 színésznő, 4875 köztisztviselő, 6882 orvos és sebész, 10,810 festő- és szobrász, 37,778 könyvelő, 21,185 gyorsíró, 34,518 zenész és 64,048 kereskedőnő hirdette a nőkérdés megoldását. De ezen kívül a legtöbb államban a községi választói jogosultság, valamint több államban az özvegy nőknek és hajadonoknak az iskolafelügyelő bizottságban biztosított választói jogosultsága ha szórványosan is, de szintén jelzi az *ügy* diadalra jutását.

Mexikóban, Chileben, Japánban, — s az európai államok közül Svéd-Norvégországban, Finnlandban és Svájcban a nők nemcsak ügyvédi diplomát nyerhetnek, de mint védőügyvédek is funkcionálhatnak. Érdekes, hogy Svájcban az ügyvédség a képesítő oklevél mellett 3000 frank biztosítókhoz, jó hírnév s férjzett asszonyoknál a *férj beleegyezéséhez van kötve*. — Franciaországban épen a közelebbi napokban 1898. nov. 21-ön nyújtotta be a parlamenthez *Viviani* képviselő sürgős indítványát, mely szerint a végbizonyítvánnyal (abszolutorium), vagy jogi diplomával bíró hölgyeknek is engedessék meg az ügyvédi vizsga letétele és az ügyvédség gyakorlása mellett az, hogy a törvényszékeknél mint védők is működhessenek.

Ezt a javaslatot a francia igazságügyi miniszter sem

kifogásolta, de az illető bizottság is egyhangúlag elfogadván, valószínű, hogy a parlament nemsokára törvény hozásilag biztosítandja a francia nőknek az ügyvédi talár viselését.

Európában a nők azokban az államokban élveznek a *helyi kormányzat* vagy *közigazgatásban* egyéni jogokat, hol a községi szavazat a birtokon vagy az adófizetésen alapszik. Így Nagy-Britanniában, Svéd-Norvég országban, Finnlandban és Oroszországban, továbbá Poroszország, Szászország, Braunschweig és Ausztria falusi községeiben az özvegy nőknek és hajadonoknak a helyi közigazgatás tekintetében szavazati joguk van. Angolországban jelenleg 296,126 nőnek hatósági tanácsosok választására, — 502,199-nek a megyei tanács választására van szavazati joga, 140 nő pedig mint a szegények jogainak őre van alkalmazva. Londonban és Angolország más nagyobb városaiban községi szavazati jogot gyakorolnak. Dániában és Svédországban a nők szavaznak a hatósági tanácsosok megválasztásánál; Svájcban képviselő útján vesznek részt a hatósági tanács választásában; Oroszországban megbírói közvetítéssel szavazhatnak a tartományi választásoknál.

Nálunk magyaroknál mai törvényeink értelmében a nők tudvalevőleg politikai jogokat nem élveznek; se országgyűlési, se törvényhatósági választói joggal nem bírnak, holott 1848 előtt a fiúsított nő, valamint az a főrangú özvegy is, ki elhalt férjének jószágaiban bent maradt, elnöke volt az ú. n. *úriszékeknek*, mely a jobbágyok ügyeiben bíraskodott. Az ilyen főúri özvegynek képviselőik által részt vettek nemcsak a törvényhatósági gyűléseken, de szavazati jog nélkül az alsó táblán is; képviselőik útján pedig szavazati jogot gyakoroltak a követ választásokon és a tisztújításokon, sőt a nemesi fölkelések költségeihez való hozzájárulásukkal közvetve még a haza védelmében is osztozkodtak a férfiakkal.

Manapság az 1883: XXII. t.-cz. 32. §-a értelmében a legtöbb adót fizető nagykorú hajadonok, özvegyek vagy törvényesen elvált nők meghatalmazottak által a községi képviselőtestületeknek tagjai és községi választók is egyszersmind, ha 20-ik évüket betöltötték és saját vagyon vagy jövedelem után már 2 óv óta állami adófizetők. Az ev. ref. egyházban az özvegy nők és a nagykorú hajadonok egyházi választásoknál szintén közvetlen szavazati jogot gyakorolnak, ha az egyházi terhek viselésében részt vesznek.

Ha politikai tekintetben mi magyarok a nőekkel szemben nem is voltunk bőkezűek: annál pazarabbak voltunk magánjogi téren, különösen azok iránt, a kik leginkább rászorultak a jóakarató állami gyámkodásra, mint pl. az

özvegyek és hajadonok. Erre vall: 1. a *törvényes hitbér*, melyet a nő házastársi hűség jutalmául kapott; 2. a *közszerzés*, a házasság tartama alatt szerzett vagyona nézve; 8 az *özvegyi jog*, mely alatt a visszamaradt házas nőnek férje javaira vonatkozó haszonélvezeti joga értetik; 4. az *özvegyi örökösödés*, mely szerint a nő örökösödik férje ingó vagyonában, de viszont a férj nem a nő ingóságáiban; 5. a *leánynegyedi jog*, vagyis a leányoknak az adományi javakhoz való joga. Ez abban állott, hogy az adományos a hagyatéki vagyon egynegyede felett nem rendelkezhetett, mert ez a leányokat köteles részként illette; ez már az aranybullában biztosított. Ezt később a *hajadoni jog* váltotta fel, melynek alapján a férfi Örökösök kötelezve voltak a leányok tartásáról gondoskodni és őket kiházasítani. A szerzeményi javakban, legrégebb törvényeink szerint is, a leányok egyformán osztozkodtak a fiúkkal.

Mindezekhez járult az özvegyi *örökösödés*, mely csak a nőt illeti, ha különben gyermekek is maradtak. Ennek tárgyai voltak: a férj «díszruhája» jegygyűrűje és azon kocsija, valamint hámos lovai, a melyen, illetve a melyekkel hitvesével rendszerint kijárni szokott; a ménes, ha legfőlebb 50 drb lóból áll, minek fele illette; a térj minden szerzett ingóságai, valamint a férj zálogos birtoka, miből az özvegyasszonyt egy gyermekrészt illette.

Valóságos Eldorádó volt Magyarország az asszonyokra nézve, s bizonyosága annak, hogy nemcsak udvariasak, hanem gavallérok is voltunk velük szemben.

Hivatalképesség tekintetéből azonban a régibb időkhez képest ma nagy haladást látunk. A magyar nők a közhivatalok viseléséből ma is ki vannak ugyan zárva, de a tanítás minden fokán, úgy az óvodákban, mint a népoktatási intézetekben, valamint a középfokú polgári-és felsőbb leányiskolákban s a leánygimnáziumban, nemkülönben a tudomány-egyetemen a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti fakultásokon a férfiakkal nemcsak egyenlő oktatásban részesülnek, de egyenlően alkalmaztatnak a tanítónői pályán, a postánál, távírdánál, vasútnál, telefonnál s általában a kezelési szakokban, sőt újabban a női kereskedelmi.: iskolák tért nyitottak a nőknek a könyvelői és levelezői szakoknál is. Gép- és gyorsíróink újabban majdnem kivétel nélkül a nők közül kerülnek ki. A kisdédóv nők a kisdédóvok felett törvényes elsőbbséggel bírnak.

A *kereskedelem és ipar* különben oly tér, hol a törvény nem ad előjogot a férfiaknak a nők felett. Ipart és kereskedést a törvényes feltételek mellett férfi és nő egyaránt folytathat. Ha mégis azt látjuk, hogy ma, midőn a régi czéhrendszer

akadályai megszűntek, majdnem kizárólag férfiak üzik az önálló ipari és kereskedelmi foglalkozásokat, úgy az a férfi nagyobb munkabírásának, gyakran pedig rossz társadalmi szokásoknak és előítéleteknek a kifolyása. Ezeknek a rossz szokásoknak és előítéleteknek megdöntésére vannak hivatva a fokozatosan tovább fejlesztendő női kereskedelmi iskolák, melyeknek rendeltetésük e sokáig parlagon hagyott téren a nők számára kiemeríthetlen foglalkozási kört biztosítani. Annyi bizonyos, hogy a nagyobb testi erőt igénylő keresetágakban a nők sohasé .. versenyezhetnek a férfakkal, de nem jósolok távoli jövőt annak, hogy a csekélyebb erőfeszítéssel járó s bizonyos finomabb női kezelésre utalt munkákból, mint pl. a díszmű-, rövidárú- és gyermekjáték kereskedéseinkből a ma kiszolgáló erős, izmos athletatermetű férfiakat a nők teljesen kiszorítandják.

Mivel az egyetem kapuit nálunk csak az 1896/97. tanévben nyitották meg a nők előtt, tapasztalataink nincsenek arra, hogy a tudományos pályán miként fogják helyüket megállni. De a külföld tapasztalatai úgy, mint nálunk a felsőbb oktatás szolgálatában álló nők, azt igazolják, hogy a tudományos életpályákon is nemcsak megállják helyüket, de egészben véve az orvosi, gyógyszerési és tanári pályán is méltó versenytársai lesznek a férfiaknak. Nem kételkedem, hogy a jogi és technikai szakban is bevélnének, ha az intéző körök egy merész elhatározással lerontanák e tekintetben is a hagyományos előítéletek akadályait. Ámde, ha az erkölcsi bátorság megvolna is a vezető körökben, gyakran az előítéletes elfogultság elháríthatlan akadályokat gördít a haladás útjába. Erre nézve csak azt említem meg, hogy a m. kir. kereskedelmi miniszternek 1898. évi július 13-án majdnem ugyanazon időben jelent meg a nőknek a vasúti forgalmi állásokból, valamint az érettségivel bíróknak a vasúti kurzusból való kizárását illető rendelete, a mikor Norvégiában női állomásfőnököket is alkalmaztak. Pedig, ha ott elismerésre méltóan töltik be hivatásukat, hivatalom komolysággal vehetik át a vonatvezetők jelentéseit, szíves előzékenységgel tudnak a kérdezősködő idegeneknek útbaigazítást adni: nálunk is derekasan meg tudnák helyüket állani, s józanságuk nem válnék a forgalom hátrányára. Különben Norvégia újabb időben ekklatás bizonyítékait adta a nők egyenjogúsítását illető elfogulatlan-ságának. Jelenleg magának a kormánynak kezdeményezésére oly törvényjavaslat kidolgozását tervezik, a melynek értelmében a nők állami és közigazgatási hivatalokra is alkalmaztassanak, ha különben megfelelnek a férfiak részére előírt követelményeknek és ha meg van az illető hivatalokra előírt kvalifikációjuk. Az egyházi, rendőrségi, konzulátusi és katonai hivatalokból azonban a nőket — a tervezet — továbbra is kizárná.

Az irodalom széles mezeje szintén hivatatólag integet a hivatással bíró nők felé. A sajtó terén való működésükben már nem egy maradandó alkotást mutatnak fel a nők. Mint lapszerkesztők is beválnak. Az Egyesült-Államokban, Franciaországban, Németországban, Ausztriában és hazánkban a nő lehet független szerkesztő. Oroszországban és Finnlandban csak kormány engedélylyel, — Spanyolországban és Bulgáriában egyáltalában nem lehet a nő lapszerkesztő.

Mily áldás a társadalomra nézve a női szellem felszabadulása! A tudományos képzettség megmenti az anyagi gondoktól megvédi a bukástól, az erkölcsi elzülléstől, mert pozíciót biztosít, szellemi elfoglaltságot ad. A valóban művelt lelkű nők a emancipációt, a férfiakkal egyenlő műveltségi fokra és munkatérre jutást nem tekintik másnak, mint az egyenlő szellemi képességek alapján elérhető becsületes munka biztosításának. Mai nap már nem leshetik a nők sem összetett kezekkel a férj kandidatest, aki késznek nyilatkozik őket életfogytig eltartani, mert a mai modern felfogás szerint a nősülni akarók is olyan élettársat keresnek, a kik segítségükre tudnak lenni az életfentartási küzdelemben, vagy anyagi, vagy szellemi tőkével járulva a közös háztartáshoz. A tudományos képzettség édes függetlenséget ad a vagyonatlan leánynak is, ki eddig mintegy olcsó, vagy teljesen értéktelen árucikk volt a odadobva az első kérőnek. valódi profanációja a házasság életnek, valódi szentségtörése a női természetnek! A mit csak az ideális szerelem mindenhatósága tehet érthetővé, lehetővé, az egyszerűen a jólét kérdésétől aljasult s a mindennapi kenyér biztosítása oldotta meg. Hová sülyedett a férfiúi önérték, mely a házasságot egyszerűen üzérkedéssé aljásítva, pirulás nélkül kapkod felesége hozományának morzsáit után!?

* * *

Az előadottakban megvilágítani igyekeztem a nőkérdés mai helyzetét. Reámutattam azokra a sebhelyekre, melyek a kérdést felszínen tartva, sürgős megoldást követelnek. Jeleztem, hogy a nő legtermészetesebb helye a családban van; ott tüzte ki a természet örök törvénye hivatását. De azért elismertem az *önálló, a kereső nő jogosultságát is, sőt a letért való küzdelemben egyediségéhez és tehetségeihez képest részeltetni kívánom.* Azonban határozottan elhibázottnak tartanék minden olyan mozgalmat, mely a nőknek *politikai szereplést, a politikai jogok gyakorlásában a férfiakkal egyenlősítést* céllozná. Fi nélkül pedig az emancipáció nem teljes. A dolgozó nő

tiszteletreméltó, kinek az élet a családon kívül szabott ki munkakört; az emanczipált nő fantazmagória, mi soha meg nem valósulhat. Mihelyt a politika küzdőporondjára csap at, s mihelyt a házi tűzhely békés hajlékából a piac agitáczióális területére lép, azonnal elveszti nőiességét; minden kecsét és szépségét elnyeli a közélet forgó szele. A politikai jogokban való részesítés tönkre tenné a nők ideális fenségességét. Már pedig a nő fenségése és befolyása csak azzal a feltétellel valódi, ha megmarad annak, a minnek a természet alkotó: *nőnek*.

Van még a nőkérdésnek egy másik, szélesebb körre kiható oldala, mely sebes léptekkel haladó századunkban még megoldásra vár. Gondoskodás történik ugyan minden vonalon a magasabb iskoláztatásban részesülő nők önállósításáról, de a brüsszeli kongresszust kivéve alig hallottam a *munkásosztály* leányairól említést tenni. Már pedig ez a legveszélyesebb társadalmi forradalomnak vetheti alapját, ha ideje korán nem történik gondoskodás minden irányban kielégítő megoldásról. A munkásnők díjazása, a munkaidő rendezése és a munkásokat védő törvény meghozatalával, valamint a gyári egyesületek szervezésével egyidejűleg kell, hogy megoldást nyerjen ez a kérdés is.

Nézetem szerint a munkásosztályhoz tartozók leányai számára országszerte oly ismétlődő, mondjuk *háztartási* iskolákat kellene állítani, melyekben a gazdaszonykodás mellett értékesíthető kézi foglalkozásokat ingyen sajátíthassák el. Ha gondoskodunk az iparosinasokról, ne feledkezzünk meg az iparos foglalkozást űző leányokról sem. Ezekre megy azoknak a száma, a kik 3-4 elemi osztályt elvégezve, szegénységük folytán csak napszámosok lehetnek, mert az iparszerű foglalkozások előfeltételeit nélkülözik, pedig ha egy-két évig előkészülhetnének, kitűnő munkásnökké válhatnának. Paris és Berlin például szolgálhatnak, hogy az erre fordított összeg valóban gyümölcsözővé válik, Parisban pl. csupán a szövölgárakban 4-500,000 nő keresi kenyerét 1-4 frank napidíjjal; a divatházakban mintegy 15.000 nőalkalma/ott foglalkozik napi 2-4 frank díjazással, sőt az ékszerészek is több ezer nőszemélyt foglalkoztatnak 2-4 frank díjazás mellett s főleg mint ügyes csizolókat említik. Nálunk az ó-budai keztyuvarró iskolától eltekintve — tudomásom szerint — alig történt számbavehető kísérlet, pedig nemcsak gyertyaöntő, festő-, fonó- és szövölgárainkban, de főleg a kertészet terén igen sok alkalom nyílna az ily munkásnők alkalmazására.

E sorok megírása közben örömmel értesültem arról, hogy vállalkozó szellemű kultuszminiszterünk már e téren is megtette

az első kezdeményező lépést. Ugyanis az országos iparoktatási főigazgatónak szakemberekkel történt megbeszélései alapján tett előterjesztésére elrendelte a női iparostanonczok összeírását és számukra a fiúkéhoz hasonlóan szervezendő leányinasiskoiák állítását. A kérdés itt a fővárosban annyira előhaladt stádiumba jutott, hogy majdnem bizonyosnak jelezhetem, miszerint a legközelebbi tanévben már a munkáslányok oktatásáról is több iskola fog gondoskodni

Sokan vannak, a kik a nők felszabadulásában veszedelmet látnak s-a kik a létért való küzdelem versenyében a férfit egyes életpályákról leszorítani hiszik. Vannak, a kik a nők számára kínáló minden újabb pályatér megnyíltakor a maró gúny egész özönét árasztják úgy a női nemre, mint a józan reformok létesítőire. A nőemancipáció azon nevelés torzképei után, a kik tetszelegnek maguknak abban, hogy excentrikus viseletükkel és modorukkal a köznapi lények közül kiváljanak, legfelebb szánalmas mosolyt csálnak ajkainkra. De az itt-ott szörványosan mutatkozó fogyatkozásokból, egyes esetekből nem szabad az önerejükre utalt nők iránt idegenkedést, lenéző előítéletet táplálni. *Minden oly felfogás, mely a törekvő nőt nevelés színben igyekszik feltüntetni, frivólnak mondható. Ellenkezőleg mindnyájunk kötelessége mindazokat, a kik az általános emberi jogokról és kötelességekről tiszta felfogással bírnak, munkára buzdítani és a képzettségüknek megfelelő hely elfoglalásában segíteni.*

Semmi okunk félni, hogy a női hajlamok elpusztulnak és a babérokat, melyek eddig csak férfi homlokot öveztek, a versenyben előlünk elragadják. Az iránt is teljesen nyugodtak lehetünk, hogy az otthon, hol az ideális nő paradicsomot alkotott, nem szűnik meg s a házias élet továbbra is az a békés kikötő marad, hová a férj imádott neje mellé pihenőre térhet. A természet nem egyénekkal, hanem tömegekkel számol. A nő általános hivatását semmiféle nőemancipáció nem nullifikálhatja, mert a kenyérkereső nő nemének mindig csak egyedeit fogja képviselni. A hegyről bármennyi porszem gurul alá, azért még mindig hegy marad. A természet törvényeit az egyenlő-égre törekvésnek semmiféle fuvalma megváltoztatni nem tudja, mert azok öröktől fogva vannak és örökké lesznek. A nőt sem változtathatja meg lényében semmiféle szabadság. Lehetséges-e reá erőszakolnunk a virágra, hogy ne nyíljék, ha a tavasz csókját érzi, vagy a növényre, hogy rügyeit visszafojtsa? Bárhová rejtjük a növényt, megérzi a tavaszt, ki fog hajtani, mert élni akar, — ez rendeltetése, vagy tönkre megy, elpusztul.

A nő is csak vegetál, ha természetellenes viszonyban kell

élnie önmagára utalva, a szerelem napsugara nélkül. Olyan mint a koldus, ki tengeti életét, de mindig éhes borzasztó a szívnek éhsége, betölthetetlen, semmivel sem csillapítható éhség! A nőkre nézve nagy jótétemény, hogy szellemüket több irányban kiképezhetik s ha úgy kívánja a helyzet, önállók lehetnek, de rosszul ismeri a női természetet az, ki azt hiszi, hogy a tanulás és tudás a nőiesség báját megcsorbítaná, vagy elvonná tulajdonképeni hivatásától.

Tudomány, hírnév, ambíció, mindez csak pótlék, alamizsnája a ki nem elégített női szívnek, szórakozást nyújthat és talán vigaszt, de kárpótlást sohasem. A hírneves nő magános piedesztálján irigyelni fogja a fecskepárt, mely kastélyának falára rakja egyszerű kis fészket, irigyeli a galambot, mely sietve szedi össze az eleséget, hogy visszashállhasson oda, hol párjának édesen hívó, dédelgető turbékolását hallja. Büszke, önérzetes lehet egy nő a tudományos pályáján, talán az elégtelt nyugalmat is megismeri idővel, de boldog csak akkor, ha nem önmagáé, hanem azé, a kit szeret!

Az emberi és isteni törvények mellett az *örök szeretet nevében* kérem Önöket hölgyeim és uraim: legyenek szorgos munkásai női társadalmunk emelésének és öröködjének, ne engedjék kialudni a nőkérdés felgyújtott fáklóját!

Kozma Gyula